

การวิจัยและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

ชนชั้นกับค่านิยมทางสังคม

ก. การแบ่งชนชั้นทางสังคม

คำว่าชนชั้นทางสังคม (social class) มักจะเป็นที่รู้จักกัน
อย่างกว้างขวางในภาษาอังกฤษว่า " Social Stratification " นักวิชาการ
หลายท่านให้ความหมายแตกต่างกันไป เช่น เบอร์กเกิล (Bergel) กล่าวว่า
การแบ่งชั้น เป็นการจัดลำดับความแตกต่างในตำแหน่งของคนโดยใช้วิธีการทาง
วัตถุวิสัย (objective) ซึ่งอาจพิจารณาในส่วนที่เป็นความแตกต่างในระดับชั้น
ของบุคคลแต่ละคน หรือกลุ่มเป็นหน่วยในการแบ่ง ¹

การแบ่งชั้นของบุคคลในสังคมใด ๆ หมายถึง การที่บุคคลในสังคมนั้น ๆ
ได้ถูกจัดแบ่งออกเป็นอันดับต่าง ๆ ที่มีระบบอันดับชี้ให้เห็นว่าคนที่อยู่ในตำแหน่งหรือ
ฐานะนั้นมีเกียรติหรือได้รับยกย่องว่าอยู่ในอันดับที่สูงกว่า เท่ากันหรือต่ำกว่าชนชั้น
ของบุคคลหรือกลุ่มของบุคคลตามลำดับในสังคมที่วัดไว้ ชนชั้นของบุคคลในสังคมเป็น
ความแตกต่างของบุคคลซึ่งมีรากฐานและเนื้อหาจากความไม่เท่าเทียมกันในสิทธิ
ความสะดวกสบาย หน้าที่ ความรับผิดชอบ แบบแผนของชีวิตในสังคมทำให้บุคคลใน
สังคมเกิดความแตกต่างกันอย่างมากมายทั้งในด้านสุขภาพ อนามัย ความมั่งคั่ง

¹ Egon Ernest Bergel, Social Stratification (New York :
McGraw-Hill Book Company, 1962), p.368.

ทรัพย์สินสมบัติ วิชาความรู้ ประสบการณ์ต่อชีวิต ตลอดจนความสุขความทุกข์ในชีวิต โดยทั่วไป การที่บุคคลในสังคมเป็นสมาชิกของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งนั้น มีอิทธิพล ต่อชีวิตของเขาในโอกาสที่จะเลือกคู่แต่งงาน จำนวนบุตร การศึกษา ชนิดของ โรงเรียนที่จะศึกษาเล่าเรียน และอาชีพที่จะมีต่อไป

พอสรุปได้ง่าย ๆ ว่า การที่บุคคลในสังคมเป็นสมาชิกชนชั้นที่แตกต่างกันนั้น ทำให้เขามีความแตกต่างกันในวัฒนธรรมหลายอย่างในการดำเนินชีวิต (style of life) ซึ่งรวมทั้งอำนาจและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ บุคลิกลักษณะ รสนิยม และทัศนคติทั่วไปแห่งชีวิต ¹

การแบ่งชั้นของคนมักยึดแนวความคิดของนักวิชาการตะวันตก สาเหตุ สืบเนื่องมาจากการศึกษาคนคว่ำในเรื่องนี้ของประเทศตะวันออกมีน้อย การแบ่ง เป็นช่วงชั้น (strata) หรือระดับและชนชั้น (classes) ปกติถือเอา ความแตกต่างในเรื่องต่อไปนี้เป็นมาตรฐานตัดสินคือ

- ความไม่เสมอภาคหรือความแตกต่างในเรื่องอำนาจ (power)
- ความไม่เสมอภาคหรือความแตกต่างในเรื่องศักดิ์ศรี การยกย่อง (prestige)
- ความไม่เสมอภาคหรือความแตกต่างในทรัพย์สินหรือความมั่งคั่ง (wealth) ²

¹ ไพฑูรย์ เกรือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย (พระนคร : เลียงเชียง จงเจริญ, 2513), หน้า 104-107.

² บรรพต วีระสัย, "การแบ่งช่วงชั้นของคน," แรงงานสัมพันธ์ 11 (พฤศจิกายน 2517), หน้า 29.

ในการพิจารณาการแบ่งชนชั้นของสังคมนั้นมีหลายวิธี แต่บาร์เบอร์
(Barber) ได้ใช้วิธีการดังต่อไปนี้

1. The Subjective Approach เป็นการให้ประเมินค่าตัวเอง โดยการสอบถามความรู้สึก (perception) ของบุคคลที่มีต่อตำแหน่งหรือฐานะของเขาในสังคมซึ่งมีความเหลื่อมล้ำกัน ถือว่าความรู้สึกของเขาอาจจะมีค่าสำคัญแม้จะไม่สอดคล้องกับตำแหน่งในแบบ objective ก็ตาม
2. The Objective Approach วิธีนี้ไม่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก การประเมินค่าตนเอง หรือการรับรู้ของบุคคลเลย แต่จะเกี่ยวข้องกับอาชีพรายได้ การศึกษาอิทธิพลต่าง ๆ ดังเช่น วอร์เนอร์ (Warner) ได้ใช้ปัจจัย 6 ประเภท เป็นดัชนีในการแบ่งชนชั้น ได้แก่ อาชีพ จำนวนรายได้ แหล่งที่มาของรายได้ ประเภทของที่อยู่อาศัย เขตที่อยู่อาศัย การศึกษา ¹ ส่วนฮอลดิ้งสเฮด (Hollingshead) และเรดลิช (Redlich) ได้ใช้ปัจจัย 3 อย่างเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง คือ ที่อยู่อาศัย การศึกษา อาชีพ เป็นสำคัญ เพราะถือว่าบุคคลซึ่งมีสิ่งอุปโภคบริโภค รสนิยม ทักษะคติ และคุณลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันใน 3 ปัจจัยดังกล่าวย่อมเป็นชนชั้นเดียวกัน ²

¹ สุพัศตรา เพชรมณี, "ชนชั้นทางสังคมกับโรคจิต" (วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517),
หน้า 53-57.

² August B. Hollingshead and Fredric C. Redlich, Social Class and Mental Illness (New York : John Wiley and Sons, 1958), pp. 66-67.

การศึกษาเรื่องชนชั้นในแง่ของ objective approach เป็นการ
ศึกษาที่ไม่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก หรือการประเมินค่าตนเอง แต่อาศัยข้อมูลที่
นอกเหนือจากความรู้สึกของคน

คำว่าชนชั้นในทัศนะของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) คือชนชั้น
มีรากฐานอยู่กับสภาพเศรษฐกิจและความรู้สึกที่ตนอยู่ในชนชั้นใด (class
consciousness) เช่น ในระดับนักธุรกิจระดับย่อย เจ้าของร้านค้าแพ
กับคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมอาจจะมีรายได้พอ ๆ กัน และอาจจะมี ความ
แตกต่างกันในชนชั้น กล่าวคือ เจ้าของร้านค้าแพอาจอยู่ในระดับชนชั้นกลาง
แต่คนงานอยู่ในระดับต่ำก็ได้¹

005737

และชนชั้นตามทัศนะของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) แบ่งแยก
ออกเป็น 3 ทาง คือ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง

1. ทางด้านเศรษฐกิจแบ่งเป็นชนชั้น ซึ่งใช้หลักเดียวกับมาร์กซ์
 - เกี่ยวกับการผลิต คือ เป็นเจ้าของร้านหรือเป็นลูกจ้าง
 - การได้สินค้า คือผลิตเองหรือต้องซื้อ
2. ทางสังคม แบ่งเป็นกลุ่มฐานะหรือกลุ่มสถานภาพ
 - เน้นในเรื่องการบริโภคนิยม เช่น ความโอ้อ่า ภูมิฐาน หรือ
แสดงความต่ำต้อย เช่น ใช้เสื้อผ้าและที่อยู่อาศัย
 - การมีทรัพย์สินเงินทอง แต่ใช้จ่ายบริโภคแบบไม่มีใครทราบว่า
ร่ำรวย ย่อมไม่อยู่ในกลุ่มที่มีฐานะสูง
 - บางคนมีทรัพย์สินน้อย แต่แสดงออกในการครองชีพอย่างโอ้อ่า
ภูมิฐาน สังคมอาจยกย่องให้อยู่ในกลุ่มที่มีฐานะสูงก็ได้

¹ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, หน้า 31-32.

3. ทาการเมือง เน้นใเรื่องของอำนาจ

หรืออาจสรุปไคว่า การจัลค่าคั้ชั้นทางสังคมมีพื้นฐานมาจากปัจจัย

3 ประการ คือ

- การเป็นเจ้าของสินค้าทางเศรษฐกิจ
- การมีอำนาจในทางการเมือง
- การมีเกียรติภูมิหรือมีชื่อเสียงในสังคม ¹

บริเคมเมียร์ (Bredemeier) กับสตีเฟนสัน (Stephenson)

ได้ใช้ปัจจัยหรือตัวแปรดังกล่าวของ เวเบอร์ พิจารณาจัลค่าคั้ชั้นทางสังคม โดยให้ความหมายในเรื่องลค่าคั้ชั้นว่า เป็นความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ความไม่เท่าเทียมกันทางคานเศรษฐกิจ หมายถึง การไม่เท่าเทียมกันในเรื่องการกระจายสินค้า (goods) และบริการ (service) ไปสู่สมาชิกในสังคม อันยังผลให้เกิดความแตกต่างในเรื่องตำแหน่งทางเศรษฐกิจของบุคคล โอกาสความก้าวหน้าในชีวิต ตลอดจนประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังก่อให้เกิดความแตกต่างกันในเรื่องทัศนคติ ค่านิยม และทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่มีต่อโอกาสที่จะพัฒนาความรู้ ความชำนาญและความสามารถของบุคคล ดังนั้น บุคคลในสังคมจึงมีความแตกต่างกันเพราะมีสิ่งทีกล่าวแล้วข้างต้นไม่เท่าเทียมกัน

2. ความไม่เท่าเทียมกันทางคานเกียรติภูมิ หมายถึง การประเมินความหมายของสถานภาพและบทบาทต่าง ๆ ทางสังคมในลักษณะสูงต่ำไม่เท่ากัน

¹ บุญมา นครินทร์, "การจัลค่าคั้ชั้นทางสังคม การศึกษาหมู่บ้านขยายอำเภอบางปะหัน จ.พระนครศรีอยุธยา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517), หน้า 16.

คนที่ตำแหน่งหรือลำดับชั้นทางเกียรติภูมิไม่เท่าเทียมกัน มักจะมีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ความแตกต่างที่เกิดขึ้นอาจมองในแง่ของการแต่งกาย กิริยาท่าทาง คำพูด แบบแผน การบริโภค การใช้เวลาว่าง

3. ความไม่เท่าเทียมกันทางอำนาจ หมายถึง ความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องการกระจายประสิทธิภาพของคนที่จะทำตามแนวทางที่ต้องการ ไม่ว่าจะด้วยวิธีใดก็ตาม ประสิทธิภาพในที่นี้หมายความถึง ในด้านการเอาอะไรจากคนอื่น และทำให้คนอื่นยอมรับในสิ่งที่เราต้องการให้รับ การมีอำนาจปรากฏได้ในหลายลักษณะ เช่น การมีอำนาจในทางนิติกฎหมาย การมีอำนาจในการต่อรอง หรือมีอำนาจตามหน้าที่ที่มีอยู่¹

นอกจากตัวชี้ดังกล่าวแล้ว ตัวชี้ในเรื่องรายได้ การศึกษา อาชีพ เหล่านี้มักจะมีผู้นำมาใช้จัดลำดับชั้นทางสังคมเสมอ บุคคลที่มีสิ่งเหล่านี้คล้ายคลึงกัน หรือเหมือน ๆ กัน จะถือว่าเป็นผู้ที่อยู่ในลำดับชั้นเดียวกัน

Marvin E. Olsen ชี้ให้เห็นว่าในสหรัฐอเมริกา มักจะใช้ตัวชี้ในเรื่องต่อไปนี้สำหรับจัดลำดับชั้นทางสังคม คือ

1. เศรษฐกิจและสังคม (socio - economic) เช่น อาชีพ การศึกษา รายได้ของบุคคล
2. อิทธิพลที่มีต่อสาธารณชน (public influence) วัดได้จากกิจกรรมต่าง ๆ ของบุคคลในด้านการเมือง
3. การมีชื่อเสียง (reputation) แสดงให้เห็นได้จากการยอมรับ (recognize) การเคารพยกย่อง (esteem) หรือการปฏิบัติตาม (deference) จากคนอื่น

1

H.C. Bredemeier and R.M. Stephenson, The Analysis of Social System (New York : Rinehart and Winston, 1962), pp.318-321.

4. ชาติภูมิ (ethnicity) กำหนดจากเชื้อชาติ หรือการนับถือศาสนาของบุคคล
5. แบบแผนการดำเนินชีวิต (style of life) แสดงออกให้เห็นได้จากความเป็นอยู่ หรือการเป็นเจ้าของทรัพย์สินต่าง ๆ
6. ระดับสติปัญญา (level of intellectual) เห็นได้จากทัศนคติหรือรสนิยมต่าง ๆ ของบุคคล ¹

หลักเกณฑ์การแบ่งชนชั้นที่โลกกล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าปัจจัยในการแบ่งชนชั้นที่จะขาดเสียไม่ได้ คือ ตัวแปรในเรื่องอาชีพ รายได้ ที่มาของรายได้ ชนิดที่อยู่อาศัย การศึกษา ซึ่งเป็นของ William Lloyd Warner นักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาชาวอเมริกาซึ่งถือกันว่าเป็นผู้ริเริ่มการศึกษาการจัดลำดับชั้นทางสังคมในสหรัฐอเมริกาอย่างมีระเบียบแบบแผน "จากการศึกษาการจัดลำดับชั้นของนักสังคมวิทยาและนักมานุษยวิทยาดังกล่าว ผู้ศึกษาได้เลือกเอาตัวชี้การจัดลำดับชั้นทางสังคมของวอร์เนอร์ (Warner) และหลักเกณฑ์ทางด้าน socio-economic ของอลเซน (Olsen) มาเป็นหลักในการเลือกชุมชนที่จะศึกษาเพราะความแตกต่างกันในเรื่องดังกล่าวเห็นได้ชัดเจน โดยเน้นความแตกต่างของ 2 ชุมชนในเรื่องการศึกษา อาชีพ และรายได้" ทั้งนี้เนื่องจากอาชีพและการศึกษาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม บุคคลที่ประกอบอาชีพซึ่งสังคมถือว่ามิได้เกียรติ มีรายได้ดี ย่อมมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่าบุคคลที่ประกอบอาชีพที่ไม่มีเกียรติ และการประกอบอาชีพของบุคคลย่อมเกี่ยวพันไปถึงระดับการศึกษาของบุคคลด้วย ผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมประกอบอาชีพที่มีรายได้ดี มีเกียรติ และทำให้มีรายได้สูงด้วย

¹ Marvin E. Olsen, The Process of Social Organization (New York : Holt, Rinehart and Winston, 1968), p.193.

ข. ชนชั้นในสังคมไทย

ปัจจัยในการแบ่งชนชั้นของสังคมไทย ดร.ไพฑูรย์ เครือแก้ว
กล่าวไว้มีดังนี้

1. ตระกูล เช่น ตระกูลเจ้า ชุนนาง ฯลฯ หรือเรียกความสัมพันธ์ที่สูกูล
2. ความสำเร็จในวงราชการ เช่น ตำแหน่งในวงราชการ ทหาร
พลเรือน เภรียนตุตรา
3. อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง
4. ความมั่งคั่งในเงินทอง รวมทั้งรายได้ส่วนบุคคล
5. การศึกษา
6. ชนิกของอาชีพ

ความแตกต่างในเรื่องรายได้และความมั่งคั่งของบุคคลในสังคม ไม่ว่า
จะมีสาเหตุมาจากอะไรก็ตาม มักจะเป็นผลให้บุคคลมีความแตกต่างกันในรูปแบบ
ของการซื้อ การใช้จ่าย การศึกษาที่ได้รับ การแต่งกาย มารยาทในสังคม รสนิยม
และลักษณะวัฒนธรรมอื่น ๆ ดังนั้นฐานะที่แตกต่างกันจึงกลายเป็นระบบแห่งการแบ่ง
ชนชั้นของบุคคลในสังคม

เกี่ยวกับการศึกษา ชนชั้นของบุคคลไม่เพียงแต่มีอิทธิพลต่อจำนวนคนที่
ได้รับการศึกษาเท่านั้น หากยังมีอิทธิพลต่อระยะเวลาแห่งการศึกษาและความฉลาด
หลักแหลมแห่งปัญญาอีกด้วย หมายความว่า อัตราส่วนของคนรวยยอมเข้าโรงเรียน
มากกว่าคนจน เรียนหนังสือนานกว่า เรียนชั้นสูงกว่า และมีโอกาสที่จะฝึกฝนสติ
ปัญญาให้ฉลาดหลักแหลมมากกว่า และความเจริญเติบโตของปัญญาย่อมขึ้นอยู่กับ
สิ่งแวดล้อม (พ่อแม่ที่เป็นชนชั้นต่ำ ขาดการศึกษา ไม่เพียงแต่ขาดเงินและวัตถุที่จะ
เลี้ยงดูลูกเท่านั้น หากยังขาดความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์
ที่เจริญแล้วอีกด้วย) ความไม่เท่าเทียมกันในโอกาสที่จะได้ศึกษาหาความรู้เป็นผล
โดยตรงจากปัจจัยทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ผลสืบเนื่องจากการศึกษา ทำให้เกิดความแตกต่างในแบบแผนของ
 ครอบครัวยุคใหม่และพฤติกรรมทางเพศ (sexual behavior) เป็นที่ยอมรับกัน
 ในกลุ่มนักสังคมวิทยาว่าโดยเฉลี่ยแล้ว "ยิ่งฐานะทางเศรษฐกิจทางสังคมของคู่สามี
 ภรรยาหรือครอบครัวสูงขึ้นไปเท่าใดจำนวนลูกที่มักจะน้อยลง" คือครอบครัวที่มี
 ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาสูง มักจะมีลูกน้อยกว่าครอบครัวชั้นต่ำ หรือ
 ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ การศึกษาต่ำ ความแตกต่างในจำนวน
 ลูกที่มี (differential fertility) เป็นผลสะท้อนมาจากชนชั้นของบุคคล
 รวมทั้งชนบทรวมนิยมในครอบครัวและชีวิตแต่งงานก็แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็น
 ความแตกต่างในจำนวนลูกที่มีและชนบทรวมนิยมต่าง ๆ เกี่ยวกับครอบครัวในการ
 ครองชีวิตของชนชั้นในสังคมเป็นผลมาจากค่านิยม (value) และทัศนคติ
 (attitude)

ชนชั้นของบุคคลไม่เพียงแต่มีอิทธิพลทำให้ครอบครัวมีจำนวนบุตรแตกต่างกัน
 เท่านั้น ยังทำให้มีการอบรมสั่งสอนบุตรในวิธีที่ต่างกันอย่างอีกด้วย คนยากจน
 เช่น กรรมกรตามเมืองหลวงหรือชานนา มักจะปล่อยปละละเลยไม่เอาใจใส่
 ในความสะอาด และความเป็นระเบียบของบุตร ถ้ามีมหรสพเด็กก็จะดูได้อย่าง
 สบาย พ่อแม่ไม่หวงห้าม ขาดการอบรมสั่งสอนในความสุขาหรือมารยาททั่ว ๆ ไป
 พ่อแม่มักจะปล่อยให้เด็กไขว่คว้าในการต่อสู้รุกรานคนอื่นหรือตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ
 เด็กจึงเติบโตขึ้นมีแนวโน้มที่จะเป็นอันธพาล เป็นโจรหรือโสเภณีมากกว่าชนชั้น
 สูงกว่า เพราะขาดความรัก ความเอาใจใส่ การอบรมสั่งสอนในคุณค่าและ
 ระเบียบแห่งชีวิต ลักษณะดังกล่าวตรงกันข้ามกับครอบครัวชนชั้นที่สูงกว่า เช่น
 ชนชั้นกลาง หรือชนชั้นสูง หรือครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาคดี มักจะเคร่งครัด
 กับลูก เน้นหนักในการสร้างนิสัย รักความสะอาด ความสวยงาม รู้จักหน้าที่
 และรับผิดชอบตั้งแต่เยาว์วัย สิ่งเหล่านี้ทำให้เด็กที่เติบโตขึ้นมาในแต่ละชนชั้น
 มีบุคลิกลักษณะที่ผิดแผกกันไป ทำให้วงจรแห่งความแตกต่างของบุคคลเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ¹

¹ไพฑูริย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, หน้า 114-131.

อาศัยข้อมูลจากการสำรวจวิจัยสภาพความเป็นอยู่และปัญหาความ
 เกิดรอนของผู้มีรายได้น้อยในแหล่งเสื่อมโทรมเขตเทศบาลนครกรุงเทพฯ การ
 ศึกษาความต้องการและปัญหาเด็กวัยรุ่นในแหล่งเสื่อมโทรม 4 แห่ง ได้แก่
 แหล่งเสื่อมโทรมหลังตลาดเปรมประชา วัดลาดบัวขาว ถนนเจริญกรุง และ
 โกลด์สะพานมักกะสัน ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ รวมทั้งผลการศึกษาแหล่งเสื่อมโทรม
 คลองเตยของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลทางสังคมที่ปรากฏ คือ

1. การศึกษา ส่วนใหญ่ของหัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาระดับต่ำ คือ
 อานออกเขียนไต่ถึงประถม 4 67% สูงกว่ามัธยมศึกษาปีที่ 3 1% ส่วนการ
 ศึกษาของผู้ที่มีอายุเกิน 15 ปีขึ้นไปก็มีอัตราร้อยละที่ใกล้เคียงกัน แสดงให้เห็นว่า
 ส่วนใหญ่ของประชากรที่อยู่ในแหล่งเสื่อมโทรม มีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำ และ
 ผู้ที่มีความรู้ต่ำกว่าชั้นประถม 4 มีอยู่ถึง 42% ซึ่งในจำนวนกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้ที่
 อานไม่ออกเขียนไม่ได้

2. การอบรมเลี้ยงดู คนชั้นต่ำมักปล่อยให้ละเลยไม่เอาใจใส่
 ฆากความรักความอบอุ่น และฆากการอบรมสั่งสอนเกี่ยวกับระเบียบและคุณค่า
 แห่งชีวิต

สำหรับชนชั้นกลางเป็นชนชั้นที่เพิ่งมีขึ้น เป็นชนชั้นที่ทุกประเทศต้องการ
 ให้มีมาก เพื่อเป็นการลดช่องว่างระหว่างคนยากจนกับคนมั่งมีให้น้อยลง ชนชั้น
 กลางจึงเป็นชนชั้นที่อาจจะขยับฐานะมาจากชนชั้นต่ำ ดังนั้น จึงมีความไม่มั่นคงนัก
 ชนชั้นกลางมี 2 ระดับ คือ ชนชั้นกลางค่อนข้างสูง ได้แก่ พวกข้าราชการชั้นตรี
 โทเอก สำเร็จการศึกษาอาชีวชั้นสูงหรือปริญญาตรีเป็นอย่างน้อย อาจารย์
 นักหนังสือพิมพ์ เลขาณุกการ พวกนี้มักทำงานบริหารระดับกลาง หรืองานสำนักงาน
 รวมทั้งนักธุรกิจ หนายความ แพทย์ และเจ้าของห้างร้านชั้นกลางทั่ว ๆ ไป
 อีกระดับหนึ่งคือ ชั้นกลางค่อนข้างต่ำได้แก่พวกช่างฝีมือ นักเขียน ข้าราชการ
 ชั้นจัตวา นักธุรกิจซึ่งพอมือพอกิน ชนชั้นกลางส่วนใหญ่มีอาศัยอยู่ในเขตเมือง

มีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าชนชั้นต่ำมาก อาจมีบ้านของตนเองหรือเช่าบ้านอยู่ แต่มักจะไม่อาศัยอยู่ในเขตเสื่อมโทรมเหมือนชนชั้นต่ำ

ชนชั้นสูง สำหรับประเทศไทยเรามีชนชั้นสูงน้อย พวกนี้มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีชีวิตที่สุขสบาย ได้รับการศึกษาสูง อาชีพมีเกียรติ ตระกูลดี ได้แก่ รัฐมนตรี องคมนตรี นักการเมืองมีชื่อเสียง ปลัดกระทรวง อธิบดี นายพลทหาร ตำรวจ ผู้นำทางสังคม การค้า นักธุรกิจชื่อดัง มีอำนาจทั้งในทางเศรษฐกิจและสังคม อาจารย์รวมทั้งการเมืองด้วย

ชนชั้นต่ำ ในสังคมเรามีชนชั้นต่ำจำนวนมากที่สุด ซึ่งนอกจากผู้ที่อาศัยอยู่ในแหล่งเสื่อมโทรมในเมืองหลวงและเมืองใหญ่ ๆ แล้ว ยังมีชาวนาตามชนบทที่ห่างไกลความเจริญซึ่งไม่มีที่นาเป็นของตนเองต้องเช่านาผู้อื่นทำอีกจำนวนมาก สักส่วนของชนชั้นต่ำกับชนชั้นสูงจะตรงกันข้าม

ทั้งสามชนชั้นมีความแตกต่างกันไม่มากนัก แต่ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงแตกต่างกับชนชั้นต่ำอย่างมาก เป็นความแตกต่างที่ทำให้เกิดชีวิตคนละชีวิตที่แทบไม่มีสิ่งใดเหมือนหรือร่วมกันเลย เช่น การอบรมเลี้ยงดูบุตร ครอบครัว ชนชั้นกลางและชนชั้นสูง หรือครอบครัวที่พ่อแม่มีการศึกษาก็มีพื้นฐานดี มักจะเคร่งครัดกับลูก ๆ เน้นหนักในการสร้างนิสัย ความสะอาด ความสวยงาม รู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบ และมักมีให้โชอารมณักรูกรานผู้อื่น¹

เป็นที่น่าสังเกตว่า ฐานะทางสังคมของบุคคลในสังคมไทยมักจะเป็นผลมาจากการรวมของปัจจัยหลาย ๆ อย่างเกี่ยวข้องกันไป เช่น การศึกษาสูง

¹ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, รายงานการสำรวจวิจัยทางสังคมสงเคราะห์บริเวณแหล่งเสื่อมโทรมท่าเรือคลองเตย จ.พระนคร (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2514), หน้า 23-25.

มักจะมีอาชีพที่มีเกียรติ มีความสำเร็จในหน้าที่การงานสูง ประสบความสำเร็จ
 ในอาชีพ ก็มักจะนำไปสู่อำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และความมั่งคั่ง ชั้นของ
 บุคคลในสังคมไม่เพียงแต่ทำให้บุคคลเป็นสมาชิกแตกต่างกันในอำนาจ ความมั่งคั่ง
 รายได้ อาชีพ การศึกษาเท่านั้น แต่ยังมี ความแตกต่างกันในแบบแผนแห่งชีวิต และ
 การดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น ธรรมเนียม ทัศนคติแห่งชีวิต ความแตกต่างเหล่านี้ได้มี
 ผลกระทบกระเทือนต่อชีวิตบุคคลในแต่ละชั้น ¹

ค. ความแตกต่างระหว่างอาชีพของชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำที่มีผลต่อการ
 อบรมเลี้ยงดู

ความสัมพันธ์ของอาชีพ (occupation) กับระบบชั้นทางสังคม
 (stratification system) นั้นถือเอาอาชีพของสามีเป็นหลัก แม้ว่า
 ภรรยาจะทำงานนอกบ้าน แต่ก็เป็นการแสดงถึงตำแหน่งทางสังคมของสามี
 มากกว่าที่จะแสดงถึงตำแหน่งทางสังคมของครอบครัว โดยนัยนี้ ระดับทางสังคม
 (social level) ของภรรยาและบุตรขึ้นอยู่กับอาชีพของผู้เป็นสามีและผู้
 เป็นพ่อ โดยเฉพาะในสังคมเดี่ยว (nuclear family) ซึ่งจะมีผลไปถึง
 การอบรมเลี้ยงดูบุตรของพ่อแม่ ในวัยต้นหรือวัยทารก (infant) พ่อซึ่ง
 ทำงานนอกบ้านไม่มีเวลาได้ใกล้ชิดกับลูกมากนัก ดังนั้น ภาระหน้าที่ในการ
 เลี้ยงดูบุตรจึงตกอยู่กับผู้เป็นแม่มากกว่า ² แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเด็กโตขึ้น
 พ่อแม่จึงมีความสำคัญต่อบุตรเท่า ๆ กัน เราต้องยอมรับว่า ความเข้าใจของ

¹ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทย, หน้า 132.

² วารุณี บินทสันต์, จิตวิทยาครอบครัวและสวัสดิภาพเด็ก
 (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชัยการพิมพ์, 2515), หน้า 76.

พ่อก็มีความหมายสำคัญยิ่งในชีวิตของลูก ๆ พ่อแม่ยอมเป็นที่ปรึกษา และขอความคิดเห็นของลูกได้¹

1. อาชีพของชนชั้นกลาง เป็นแบบฉบับของการค้นหาความคิด และสัญลักษณ์ส่วนบุคคลและต้องใช้ความเฉลียวฉลาดในการสัมพันธ์กับบุคคลในขณะที่อาชีพของชนชั้นต่ำเป็นอาชีพที่มักใช้แรงกายมากกว่าความเฉลียวฉลาดหรือใช้ความคิด

2. งานของชนชั้นกลาง เป็นงานที่ผู้ทำงานค้นหาวิธีการและใช้การควบคุมภายในตนเองมากกว่างานของชนชั้นต่ำ ซึ่งเป็นงานที่ทำเป็นประจำและมีผู้ควบคุมที่เข้มงวดอาชีพของชนชั้นต่ำมักจะต้องทำกันเป็นทีม ในขณะที่งานของชนชั้นกลางเป็นส่วนบุคคลมีอิสระในตนเองมากกว่า

3. ความแตกต่างอีกประการคือ อาชีพของชนชั้นกลางต้องการผู้จบการศึกษาสูงกว่า เพราะเป็นความสัมพันธ์ของบุคคลในลักษณะที่ซับซ้อนขึ้น

ความแตกต่างในเรื่องอาชีพเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงค่านิยมที่แตกต่างกันของบุคคลในระดับชั้นที่แตกต่างกัน ความแตกต่างในค่านิยมพื้นฐาน 2 ประการดังกล่าว โคน (Kohn) ใช้คำ 2 คำ แสดงถึงค่านิยม 2 ประเภท คือ self-direction กับ conformity²

ค่านิยมแบบ self-direction หมายถึง ค่านิยมที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่มีการควบคุมมาจากภายในตัวเอง

1

Alan C. Kerckhoff, Socialization and Social Class (New Jersey : Prentice-Hall, 1972), p.15.

2

อ้างใน Alan C. Kerckhoff, Socialization and Social Class, p.15.

ค่านิยมแบบ conformity หมายถึง ค่านิยมที่ก่อให้เกิดพฤติกรรม
ที่ต้องอาศัยกฎเกณฑ์จากภายนอก

ไรท์ (Wright) ^{การสำรวจด้วยตนเอง}ชี้ให้เห็นว่า อาชีพของชนชั้นกลางส่วนใหญ่
มักต้องการ self-direction เนื่องจากชนชั้นกลางมักจะเน้นค่านิยม
ในเรื่องความสำเร็จ (achievement) ความคิดริเริ่ม (creativity)
การยอมให้ทำตามความประสงค์ (deferred gratification) และอื่น ๆ
ซึ่งค่านิยมต่าง ๆ เหล่านี้พ่อแม่พยายามปลูกฝังให้กับเด็ก ซึ่งตรงกันข้ามกับอาชีพ
ของชนชั้นกรรมกร ซึ่งเน้นการคล้อยตาม (conformist orientation)
ดังนั้น ค่านิยมจึงมีความสัมพันธ์กับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (socio-
economic status) ¹

ความแตกต่างของค่านิยมทั้ง 2 แบบดังกล่าว มีผลต่อความสัมพันธ์
ระหว่างครอบครัวและเด็กอย่างไรนั้น เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา ดูเวล (Duvall, 1946)
ได้ให้ข้อคิดเห็นว่า เราสามารถมองเห็นความแตกต่างของค่านิยม 2 ประการ
ในหมู่พ่อแม่ซึ่งปฏิบัติต่อลูก ๆ ไปในแนวทางที่ต่างกัน ซึ่งให้ชื่อพวกหนึ่งว่า
"แบบประเพณี" (traditional) ส่วนอีกพวกหนึ่งเรียกว่า "แบบพัฒนาการ"
(developmental)

ค่านิยมแบบประเพณี (Traditional Values) มักพบใน
พ่อแม่ ชนชั้นกรรมกร (working class) และชนชั้นต่ำ (lower-class)
เน้นในเรื่องการเชื่อฟัง (obedient) และการบังคับ

¹
James D. Wright and Sonia R. Wright, "Social Class
and Parental Values for Children : A Partial Replication and
Extension of the Kohn Thesis," American Sociological Review
41 (June, 1976), pp.535-537.

ค่านิยมแผนพัฒนาการ (Developmental Values) เป็นค่านิยมที่ตรงกันข้าม ย้ำในเรื่องแรงจูงใจของเด็ก (child's motive) และพัฒนาการของการควบคุมตนเอง (self-control) รูปแบบของค่านิยมเช่นนี้พบในพ่อแม่ที่เป็นชนชั้นกลาง การเน้นในเรื่องคุณสมบัติที่มาจากตัวเอง (internal qualities) เช่น มีความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) และความคิดริเริ่ม (initiative) มากกว่าการคล้อยตามซึ่งมีสาเหตุมาจากภายนอก ¹

การวิจัยของโคห์น (Kohn, 1969) เมื่อไม่นานมานี้ แสดงให้เห็นว่า พ่อแม่ที่เป็นชนชั้นกรรมากรมักจะตัดสินพฤติกรรมของลูก ๆ ในรูปของผลที่เห็นหันตา และยึดเอาคุณลักษณะภายนอก ส่วนพ่อแม่ชนชั้นกลางมักจะมุ่งไปในเรื่องแรงจูงใจและทัศนคติที่ปล่อยให้เด็กแสดงออกได้เอง ซึ่งทั้ง 2 กรณีเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับตัวเด็ก เขาได้สรุปว่า การดำเนินชีวิตของชนชั้นกลางมักอนุญาตและต้องการให้ลูก ๆ ได้ตัดสินใจด้วยตนเอง ในขณะที่การดำเนินชีวิตของชนชั้นกรรมากรย้ำในเรื่องการใช้อำนาจและการคล้อยตามที่มาจาก การควบคุมจากภายนอก การย้ำในเรื่องการควบคุมตนเองของชนชั้นกลางมีผลถึงพัฒนาการทางจิตวิทยาของเด็ก นั่นคือ ช่วยสนับสนุนทั้งในด้านอาชีพและระดับการศึกษาที่สูงขึ้น สนับสนุนให้มีความภูมิใจในความสำเร็จ (achievement) ความเจริญรุ่งเรือง (growth) และความพอใจ (satisfaction) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ส่งผลถึงความคิดที่เป็นของตนเองอย่างสมบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม การเน้นในเรื่องการเชื่อฟังและการคล้อยตามของชนชั้นกรรมากร ก็ส่งผลถึงประสบการณ์ด้านอาชีพและความเชื่อในระดับต่ำเกี่ยวกับการตัดสินใจและการเป็นตัวของตัวเอง รวมทั้งความคิดริเริ่มด้วย

¹ อ้างใน Alan C. Kerckhoff, Socialization and Social Class, p.27.

เกี่ยวกับภาษา ก็เป็นสิ่งสำคัญในการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่เพียงแต่จะให้ความกระจ่างกับการกระทำบางอย่างที่พ่อแม่อนุญาตหรือไม่อนุญาตแก่บุตร แต่ยังบอกเหตุผลของการอนุญาตและไม่อนุญาตนั้น ๆ อีกด้วย การอธิบายโดยใช้เหตุผล เป็นสื่อความหมายตามค่านิยมของพ่อแม่ ลูก ๆ มีโอกาสที่จะได้เรียนรู้หลักทั่วไปว่า สิ่งใดพ่อแม่อนุญาตให้ทำ ช่วยควบคุมพฤติกรรมของเด็กให้อยู่ในสายกลาง มีการกระทำที่เหมาะสม พ่อแม่ประพฤติปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และเด็กก็จะเกิดการยอมรับในการกระทำของพ่อแม่ โดยยึดเอาพ่อแม่เป็นแบบอย่าง การให้คำอธิบายกับการแสดงออกตามความรู้สึกแตกต่างกันในพฤติกรรมที่เป็นคำพูด (verbal behavior) หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าการอธิบายจะก่อให้เกิดผลสำเร็จในการติดต่อกับบุตร เด็ก ๆ จะต้องได้รับการอธิบายหรือบอกกล่าวให้เข้าใจถึงหลักหรือการปฏิบัติตัวต่าง ๆ ทักษะของพ่อแม่ในการใช้ภาษาเพื่ออบรมสั่งสอนบุตร เป็นพื้นฐานสำคัญในการที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จในการถ่ายทอดค่านิยมให้กับบุตร และเช่นเดียวกันความเข้าใจในเรื่องภาษาของบุตรเป็นปัจจัยสำคัญในการที่บุตรจะพัฒนาตามความต้องการของพ่อแม่และคนอื่น ๆ สรุปว่า ความแตกต่างในการใช้ภาษากับบุตรเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานที่พ่อแม่มีอิทธิพลต่อบุตรและผลการปฏิบัติของบุตรซึ่ง Bernstein ใช้คำว่า Restricted Language และ Elaberted Language คือภาษาที่จำกัดกับภาษาที่ให้รายละเอียด¹

ในความหมายทั้งาย ๆ อาจกล่าวได้ว่าการใช้ภาษาที่ให้รายละเอียดพ่อแม่ก็จะชี้แจงเหตุผลต่าง ๆ แก่เด็กจนเป็นที่เข้าใจว่าสิ่งไหนถูกสิ่งไหนผิด และควรกระทำหรือไม่ควรกระทำ แต่ในการใช้ภาษาที่จำกัด พ่อแม่จะเพียงแต่บอกว่าอย่าทำสิ่งนั้นอย่าทำสิ่งนี้ โดยไม่ชี้แจงเหตุผลประกอบด้วย ปล่อยให้

¹ อ้างใน Alan C. Kerckhoff, Socialization and Social Class,

เด็กคิดสรุปเอาเอง ซึ่งอาจไม่ถูกต้องนัก เด็กอาจเกิดความเข้าใจ
ไขว้เขวได้

Bernstein ยังกล่าวไว้อีกว่า การใช้ภาษาแตกต่างกันในแต่ละ
ชนชั้น คือ พ่อแม่ชั้นกรรมกรและชั้นต่ำ มักใช้ภาษาแบบจำกัดกับบุตร ส่วน
ครอบครัวชนชั้นกลางจะใช้ภาษาที่ให้รายละเอียดมากกว่า แม้ว่าหลักฐานจะไม่
ชัดเจนนัก แต่ก็มีตัวชี้ให้เห็นว่า การสังเกตการณ์ของเขาเกี่ยวกับความแตกต่าง
ของชนชั้น มีความถูกต้องทั้งในอังกฤษและอเมริกา และยังมีการศึกษาของ
คนอื่น ๆ อีกหลายคนสนับสนุนแนวความคิดเกี่ยวกับภาษา เช่น มีค (Mead)
และปีเอเจ (Piaget) กล่าวว่า แบบของการใช้ภาษาที่แตกต่างกันไปใน
ครอบครัวของชนชั้นที่แตกต่างกันมีผลต่อการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ (cognitive)
ของเด็ก ความเกี่ยวข้องของระหว่างภาษาและความคิดแทบจะเรียกได้ว่าเป็น
สิ่งเดียวกัน เด็กจะสามารถพัฒนาความคิดและการวิเคราะห์ที่ประสบความสำเร็จได้
ด้วยตนเอง ¹

วิธีการใช้ภาษาที่แตกต่างกันนี้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปลูกฝังค่านิยม
แบบประชาธิปไตย เพราะการที่เด็กกล้าแสดงออกหรือกล้าแสดงความคิดเห็น
หรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับสิ่งที่พ่อแม่จะยอมรับหรือคิดอธิบายเหตุผลให้กับเด็กหรือไม่ว่า
การแสดงออกหรือการกระทำนั้น ๆ ผิดหรือถูกอย่างไร เช่น เกี่ยวกับในกรณี
การลงโทษเมื่อเด็กทำความผิด พ่อแม่ที่ใช้การลงโทษทางร่างกายเพียงอย่างเดียว
กับพ่อแม่ที่ลงโทษและวาทถ้อยคำเตือนให้รู้ผิดถูกด้วย ย่อมมีผลต่อพฤติกรรม
ของเด็กในเวลาต่อมา

¹
Ibid, p.48.

เฮลลอค (Hurlock) ได้อ้างถึงการศึกษาของ โบม (Bohm) และ ฮาร์วิกเฮอร์สต์ (Harvighurst) ว่า เด็กจากครอบครัวชั้นกลางจะพัฒนาความรู้สึกผิดชอบได้ดีและเร็วกว่าเด็กจากครอบครัวชั้นต่ำและชั้นสูง และเด็กจะมีความรู้สึกผิดชอบมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับแบบของการฝึกอบรมที่เด็กได้รับ ซึ่งสิ่งนี้แตกต่างไปตามกลุ่มชั้นสังคม¹ ซึ่งก็หมายความว่า เด็กจากครอบครัวในชนชั้นที่ต่างกัน ย่อมได้รับการอบรมสั่งสอนตลอดจนปลูกฝังค่านิยมที่แตกต่างกันออกไป "แม็คเคลเลน (Macellen) กล่าวว่า เนื่องจากคุณธรรมที่บิคามารคาคือ ย่อมมีผลไปถึงวิธีการที่บิคามารคาอบรมสั่งสอนบุตร"²

เคอคอฟ (Kerckhoff) กล่าวถึง ข้อสรุปของโคห์น (Kohn, 1955, 1969) ไว้ว่า เป็นความจริงที่ว่า ไม่ว่าระดับชั้นสังคมใด ประสบการณ์ในการทำงานของพ่อแม่เหมือนจะมีความสำคัญต่อการแปรผันเกี่ยวกับค่านิยมของพ่อแม่ที่มีต่อบุตร ฉะนั้น ชั้นทางสังคมมีความสำคัญอย่างกว้างขวางต่อขบวนการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะมันมีความสัมพันธ์กันระหว่างระดับการศึกษาและตำแหน่งทางอาชีพกับค่านิยมในการอบรมเลี้ยงดูบุตร³

¹ Elizabeth Hurlock, Child Development, (New York : McGraw-Hill Book Company, 1964), p.776.

² อมร รัชศาสตร์ และ ชัยติยา กรรณสูตร, ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนาประเทศ (พระนคร : ชุมชนสหกรณ์การชายและการซื้อแห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 686.

³ Alan C. Kerckhoff, Socialization and Social Class, p.134.

ง. ชนชั้นกับพฤติกรรมทางการเมือง

แม้ว่าจะไม่ใช่จุดสำคัญของการศึกษาในครั้งนี้ แต่มีความจำเป็นที่จะต้องกล่าวถึงชนชั้นกับพฤติกรรมทางการเมืองหรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า ชนชั้นใดมีทัศนคติต่อประชาธิปไตยอย่างไร คนประเภทใดที่มีคุณค่าและความเชื่อซึ่งสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตย คนประเภทใดมีขันติยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น นับถือความเชื่อของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตน คนประเภทใดที่ต้องการให้ผู้อื่นยอมตามความเชื่อของตน คนประเภทใดสนับสนุน คนประเภทใดต่อต้านสิทธิมนุษยชน คนประเภทใดมีอคติต่อคนต่างเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ

ลิปเซท (Lipset) ได้ทำการศึกษาเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ Political Man และสรุปว่า ผู้ที่มีรายได้สูงเป็นบุคคลประเภทที่มีทัศนคติเชิงเป็นปฏิปักษ์ต่อประชาธิปไตยน้อยที่สุด นอกจากนั้นไคแก ผู้ที่มีการศึกษาสูงฐานะทางอาชีพดี คนที่อยู่ในเขตเมืองใหญ่และผู้ที่ เป็นสมาชิกองค์การที่ตนเขาไปรวมในองค์การนั้นอย่างสมัครใจ ทั้งนี้ ลิปเซท จึงเสนอแนวความคิดที่ว่า คนรวย คนที่มีการศึกษาสูง มีฐานะทางสังคม คนเมืองหลวง หรือคนที่อยู่ในเมืองใหญ่เท่านั้นที่สนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตย ส่วนคนยากจน คนด้อยการศึกษา คนที่มีฐานะทางสังคมต่ำต้อย คนในชนบท เป็นผู้ที่มีทัศนคติที่ไม่สนับสนุนประชาธิปไตย¹ แม้ว่าแนวความคิดของลิปเซทนี้มีผู้ไม่เห็นด้วยมากแต่อย่างไรก็ตาม ทำให้เราสามารถมองเห็นถึงทัศนคติทางประชาธิปไตยในแง่ของการเมืองของชนชั้นที่แตกต่างกันได้ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นทัศนคติทางประชาธิปไตยในส่วนของการดำเนินชีวิตได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

¹ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, รัฐศาสตร์ : สถานภาพและพัฒนาการ (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521), หน้า 107-108.

สมมติฐาน

จากแนวความคิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการศึกษาไว้ว่า

1. ครอบครัวยุคใหม่ในชุมชนคลองจั่นมีค่านิยมแบบประชาธิปไตยในระดับที่สูงกว่าครอบครัวยุคเก่าในสลัมคลองเตย
2. ครอบครัวยุคใหม่ในชุมชนคลองจั่นมีการปลูกฝังค่านิยมแบบประชาธิปไตยสูงกว่าครอบครัวยุคเก่าในสลัมคลองเตย.